

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ - ЕЛБАСЫНЫҢ ҚОРЫ

«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ – 2017»

студенттер мен жас ғалымдардың
XII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

XII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ – 2017»

PROCEEDINGS

of the XII International Scientific Conference
for students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION - 2017»

14th April 2017, Astana

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**«Ғылым және білім - 2017»
студенттер мен жас ғалымдардың
XII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2017»**

**PROCEEDINGS
of the XII International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2017»**

2017 жыл 14 сәуір

Астана

УДК 378

ББК 74.58

Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2017» студенттер мен жас ғалымдардың XII Халықаралық ғылыми конференциясы = The XII International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2017» = XII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2017». – Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2017. – 7466 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-827-6

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 378

ББК 74.58

ISBN 978-9965-31-827-6

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2017

24. Узда, К. Преступность и криминология в современной Японии - М.; Прогресс, 1989 г. -с.240// Интернет ресурс: http://www.juristlib.ru/book_6344.html

ӘОЖ 343.21

ҚЫЛМЫСТЫ ДҰРЫС САРАЛАУДЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚТАҒЫ МАҢЫЗЫ

Жанжігітова Жеңісгүл Аманқызы

Zhanzhigitova9@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Заң факультеті, «Құқықтану»
мамандығының 2курс студенті, Астана қаласы, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Э.А.Ашимова

Қылмысты саралау қылмыстық құқық теориясында ең маңызды түсінік. Бұл түсінік ғылым саласында да, тәжірибе тұрғысында да кеңінен қолданылады. Қылмыстық заңда саралау ұғымы сот, прокуратура, тергеу т.б. қызмет органдарының тәжірибелік қызметінен айқын көрінетін, олардың іс-әрекетімен тығыз байланыста болатын түсінік. Саралау ұғымының түпкі мағынасын толық ашып қарастыратын болсақ, қазіргі таңда кейбір оқулықтар мен ғылыми әдебиеттерде «саралау» ұғымы «дәрежелеу» ұғымымен алмастырылып отыратынына куә болып жатамыз. Мәселен, саралау түсінігі белгілі бір іс-әрекеттің, құбылыстың, заттың сапасын анықтау, бағалау және айқындау болса, дәрежелеу түсінігі орысша (степень, уровень) шегі, дәрежесі деген мағына, яғни жоғарғы дәрежелі мамандық алу, жоғарғы дәрежелі қызметке тағайындалу деген түсінік береді. Саралау түсінігі орысша (квалификация) болып аударылады, демек бұл тура мағынасы, ал ауыспалы мағынада дәрежелеу деген дұрыс емес түсінік. Осыған орай, саралау мен дәрежелеу сөздері бір-бірімен баламалы, синонимдік мағынада көрініс таппайды. Менің ойымша, қылмыстық заңға байланысты қылмыстық құқық теориясында саралау түсінігінің қолданылғаны дұрыс болып табылады, өйткені қылмыстық құқықтық нормаға сәйкес құқықтық баға беру, қылмыс құрамының белгілерін дұрыс анықтау қоғамға зиянды іс-әрекеттің сипаты мен дәрежесін белгілеу, қылмыстарды ажыратып жіктеу, оның қоғамға қауіптілігінің дәрежесін белгілеу, қылмыстың және қылмыскердің қоғамға қауіптілік дәрежесін анықтау жазаның мөлшерін белгілеу, норма бәсекелестігін үйлестіру кезінде керекті норманы таңдап алу, сонымен қатар қылмыстық жауаптылық мәселесін шешуде қылмысты саралау ретінде көрініс табады[1].

Қылмысты саралау дегеніміз – «қылмыстық құқық нормасымен қарастырылған, жасаған әрекеті мен қылмыс құрамының арасындағы тура сәйкестікті орнату және заңды түрде бекіту» болып табылады. Қылмысты саралау түсінігі қылмыстық құқық теориясында бұрыннан қалыптасқан. «Қылмысты саралау» және «қылмыстарды саралау» бір мағынадағы сөз тіркесі болып келеді, дегенмен «қылмыс» сөзінің жекеше және көпше түрінде жазылуына байланысты айырмашылығы бар, ал заң әдебиеттерінде синоним ретінде қолданылады. Саралау (латын тілінде *qualitas*- сапа сапалы) деген мағынан білдіреді. Шын мәніне келгенде, саралау, яғни сапаны бағалау адамның тәжірибелік қызметінде қалыптасқан. Ендеше, біздің айналамызда бірімен-бірі байланысты және үнемі қозғалыста болатын әртүрлі заттар мен құбылыстар өмір сүреді. Әрбір зат немесе белгілі қимыл іс-әрекет (әрекет немесе әрекетсіздік) құбылыс өзіне ғана тән ерекшеліктермен сипатталады [2]. Қылмысты саралау түсінігі 4 компоненттен тұрады. Біріншісі, қылмыстық саралаудың заңдық бағасы әрекет болып табылғандықтан, кем дегенде қылмыс құрамының біреуі қылмыстық заңда көрініс табуы керек. Қылмыс болып табылмайтын әрекетті, қылмысқа ешбір нақты дәлелдемелерсіз жатқызбауын қарастырған кезде қылмысты саралау орын табады. Егер де заңдық баға бойынша әрекет қылмыс болып табылмаған жағдайда, яғни ешқандай қылмыс құрамы болмаған кезде, қылмыстық заңмен қарастырылғанда онда бұл баға «қылмыс құрамы» деген ұғым болмайды, не Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімінің

қай бабымен болмасын қылмысты саралау мүмкін емес. Мұндай жағдайларда қылмысты саралау ұғымымен сәйкес келмейді, өйткені ол оң жақты болып табылады, мұндай жағдайларда қылмысты дұрыс саралаудың заңдық бағасы болмайды және жасалған әрекет қылмыс ретінде сараланбайды. «Квалификация» саралау термині екі латын: «*gualis*» - сапа, сапасы қандай; және «*facere*» - жасау ұғымдарының бірігуінен туындаған. Яғни, қандай да болмасын құбылыстың, процестің сапалық бағасы, оның мәнді жақтарын әлеуметтік маңыздылығы белгілі басқа құбылыстармен салыстыра отырып тану. Қылмыстық құқық теориясында қылмысты саралау ұғымына қатысты бірнеше көзқарастар орын алған[3]. А.Н. Ағыбаев қылмысты саралауға келесідей анықтама береді: «Қылмысты саралау дегеніміз - қоғамға қауіпті, қылмыстық заңа қайшы істелген іс-әрекетті нақты бір қылмыс құрамына жатқызу және осы әрекетке қылмыстық кодекстің Ерекше бөліміндегі тиісті баптар бойынша құқықтық баға беру». С.М. Рахметовтың көзқарасы бойынша, қылмысты саралау деп - қоғамға қауіпті іс-қимылды, қылмыстық заңда қарастырылған қылмыс құрамының белгісі бар бапқа жатқызу[4]. Б.А. Куринов бойынша, қылмысты саралау, біріншіден, қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің нормаларында көрсетілген қылмыс құрамының белгілерінің нақты қылмысқа қолданылуын; екіншіден, қоғамға қауіпті іс-әрекетке құқықтық баға беру[5]. А.В.Наумов «Қылмысты саралау қылмыстық заңның Ерекше бөлімінің баптарын қолдану» - деп көрсетеді. В.Н. Кудрявцевтің пікірінше, қылмысты саралау дегеніміз – қоғамға қауіпті іс - қимылды Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлім баптарына дәлме-дәл жатқызу арқылы, оған құқықтық баға беру[6]. А.А. Герцензон «Қылмысты саралау – нақты іс – қимылдың белгілерінің қылмыстық заңда қарастырылғын белгілерге сәйкестігін анықтаудан тұрады», деп көрсетеді. Кейбір авторлардың пікірі бойынша, қылмысты саралау – қылмыстық заңның сәйкес бабын көрсетуден тұратын, нақты қылмыстық – құқықтық баға, құқыққолданушы жасаған 3 логикалық қорытынды болса; екінші жағдайда – қылмысты саралау ретінде, осындай қорытынды жасауға бағытталған қызмет түсіндіріледі. Осы айтылғандарды қорытындылай келе қылмысты саралау – қылмыстық заңды қолданудың аралық кезеңі деп айтуымызға болады. Яғни, қоғамға қауіпті іс-әрекет қылмыстық заңда көрсетілген нақты қылмыс құрамымен қамтылса, онда ол дұрыс сараланған деп саналады. Сонымен, бұл арада біздің ұғатынымыз қылмысты саралауда іс-әрекеттің қылмыс құрамының тиісті баптары немесе оның бөліктеріне, тармақтарына сай келетіндігін дәлме-дәл көрсетуіміз қажет. Егер адамның іс-әрекетінде бірнеше қылмыстың құрамы болса, онда оның іс-әрекеті заңның бірнеше баптары немесе баптарының бірнеше бөліктері, тармақтары бойынша сараланады. Әрине, қандай түрде болса да қылмысты дұрыс сараламау, ол заңдылықты бұзуға, қылмысқа қарсы күрес жүргізетін органдардың беделіне нұқсан келтірумен байланысты болады. Мұндай құбылысқа жол бермеу үшін қылмыстық заңды дұрыс қолданып істің мән-жайын терең зерттей білу, істелген іс-әрекетті дұрыс саралау қажет, сондай-ақ қылмысты қылмыс болып табылмайтын немесе соған ұқсас басқа қылмыстардан ажырататын белгілерді анықтау қажет. Жасалынған іс – қимылдың заң мәтініне толығымен сәйкес келуі, өз кезегінде жауаптылықтың мазмұнын, жазаның түрі мен мөлшерін анықтайды. Сондықтан да, құқыққолданудың бұл сатысында жіберілген қателіктер заңдылық режимін бұзып, кінәлілердің және жәбірленушілердің тағдырын өзгертеді, азаматтардың қылмыстық юстицияға деген жағымсыз қатынасын туындатады. Қылмысты саралау бір мезгілде әрі процесс және құқықтық қызметтің нәтижесі ретінде түсіндірілуі мүмкін. Жасалынған іс – қимылдың жеке белгілерін заңда көрсетілінген қылмыс құрамымен салыстыруға байланысты интеллектуалдық қызмет, процесс болып табылады. Құқыққолданудың нәтижесі ретінде қылмысты саралау жасалынған іс – қимылға берілген қылмыстық – құқықтық бағаны білдіреді [7].

Техникалық жағынан ол – Ерекше бөлімнің бабына немесе оның бөліміне, кейде Қылмыстық кодекстің Жалпы бөлімінің ережелеріне сілтеме түрінде көрінеді. Мысалы, ірі мөлшерде ұрлық жасауға оқталу – ҚК-тің 188 бабының 3 бөлігіні және 24 бап; жай контрабанда – ҚК 234 бабы 1 тармағы; жасы толмағанды зорлауға көмектесу – ҚК 120 бабының 3 бөлімі 3 тармағы және 28 бап. Қылмысты саралау – бір сәттік акт емес,

қолданылатын қылмыстық – құқықтық норманың мәнін айқындауға және жасалынған іс – қимылда нормада көрсетілген белгілерді анықтауға бағытталған кезектілікпен жүргізілетін логикалық процесс [8].

Қылмыстық – құқықтық саралауды жүзеге асыратын тұлғаның әрекеттерінде келесі құрылымдық элементтерді ажыратамыз: саралаудың мақсаты, яғни әрбір нақты жағдайда қолданылуға жататын нақты баптарды, оның тармақтарын, тармақшаларын анықтау; саралаудың объектісі, яғни, жеке алынған іс – қимыл; саралау негізі, яғни қолданыстағы қылмыстық заң; қылмыстық – құқықтық бағаның сипаты (жалпы түрде, анықталған норманың позициясынан іс – қимылды қылмысты немесе қылмысты емес деп танудан көрінеді; нақтырақ – іс – қимылды кісі өлтіру, ұрлық, тонау деп танудан көрінеді). Саралау ұғымының негізгі материалдық – құқықтық мазмұны мынада – қылмыс жасаған адамның қылмыстық жауаптылығы салдар болып табылатын, реттеуші қылмыстық – құқықтық қатынастарды туындататын заңи айғақтардың болуын ресми түрде танитын бірден бір негіз саралау болып табылады. Қылмыстық құқық теориясында қылмысты саралау екі түрге бөлінеді. Атап айтқанда, олар: ресми (легалды) саралау және бейресми (доктриналық) саралау (ғылыми). Ресми саралау - қылмыстық істің барлық сатысында жүргізіледі (қылмыстық істі қозғаудан бастап, сотта қарау тәртібіне дейін). Ресми саралау тергеу, сот, прокуратура органдары арқылы нақты қылмыстық іске байланысты жүргізілетіндіктен ресми сипатқа ие де, заңи күші бар. Ғылыми саралау - ғылыми еңбектер, монографиялар, оқулықтар, ғылыми мақалалар т.б. еңбектерде жүзеге асырылады. Ғылыми саралау - оқиғаларды, құбылыстар мен фактілерді сипаттап қана қоймайды, сонымен қатар оларды түсіндіреді, ішкі табиғатын, мәнді жақтары мен маңызды байланыстарын ашып көрсетеді, яғни даму заңдылықтарын түйіндейді. Қылмысты дұрыс саралау - құқық қорғау органдарының қызметтік борышы, негізгі міндеті. Әділ және тиімді жаза шарасын таңдап алудың негізгі алғышарты – жасалынған қылмыстың белгілері сәйкес келетін, Ерекше бөлімнің баптарын дұрыс анықтау, яғни дұрыс саралау болып табылады. Қоғамға қауіпті, қылмыстық құқыққа қайшы іс - әрекеттерді Қылмыстық құқықтың Жалпы және Ерекше бөлімдеріндегі баптарға дәлме – дәл жатқызу, дұрыс саралау – заңдылық қағидасын бұлжытпай жүзеге асырудың шарты болып табылады. Егер, нақты бір іс - әрекетті мысалы, ұрлықты бір сот ұрлық, екіншісі тонау, үшіншісі қарақшылық деп сараласа, бұл заңдылық жөнінде конституциялық қағиданың өрескел бұзылғандығы болып саналады. Энциклопедиялық түсіндірме сөздікте, қылмысты саралау ұғымының мәнін толық ашуға тырысқан. Қылмыстық саралау қылмыстық заңда көрсетілген, қылмыс құрамының белгілі бір процессуалдық актіге сәйкес қоғамға қауіпті, құқыққа қайшы іс-әрекеті (әрекет немесе әрекетсіздік) анықтау.

Сонымен қатар қылмысты саралауды кезеңдерге бөліп көрсеткен:

- қылмысты саралау қылмыскерге жаза тағайындауда негізгі, маңызды алғышарт;
- қылмысты саралау қылмыстық сот өндірісінде заңды басты талқылауға алуда негізгі басты алғышарт;
- қылмысты саралау нақты заңмен белгіленген заңдылық қағиданы бұлжытпай орындайтын алғышарт [9].

Г.А. Левицкий «қылмысты дұрыс саралау – жасалынған іс – қимылда, осы іс – қимылды қарастыратын және оны қылмысты және жазаланатын деп жариялайтын қылмыстық – құқықтық норманың барлық белгілерінің болуын анықтау», деп көрсетті. Яғни, жасалынған қылмысты жеке қылмыс ретінде саралаудың заңи негізі қылмыстық – құқықтық норма болып табылады. Қылмысты дұрыс саралау, яғни қылмыстың жеке түрлеріне заңдылық баға беріп, істелген қылмысы үшін заңда белгіленген жазаны әділ қолданып, қылмыстық кодекстің баптарын, тармағын дұрыс қолданып, қылмыс құрамының белгілерін дұрыс ашу болып табылады. Қылмысты дұрыс саралаудың ережелері келесідей: істің нақты мән – жайларын дәлме – дәл және толық анықтау; оларды терең, кәсіби зерттеу; жасалынған іс – қимыл сәйкес келуі мүмкін нормалардың шеңберін анықтау; талдау үшін бөлініп қойылған. Қылмыстық кодекстің баптарының диспозицияларындағы қылмыстың белгілерін

жасалынған іс – қимылдың белгілерімен салыстыру; ұқсас қылмыс құрамдарын ажырату; қорытынды жасау және процессуалдық құжатта аяққы саралауды: а) берілген қылмыс үшін қылмыстық жауаптылықты белгілейтін, Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің сәйкес бабын, оның тармағын немесе тармақшасын көрсету арқылы; ә) қажет жағдайда аяқталмаған қылмыстық қызмет, қылмысқа қатысу, қылмыстардың көптілігі үшін жауаптылықты белгілейтін Қылмыстық кодекстің Жалпы бөлімінің баптарын көрсету арқылы бекіту[10]. Қылмысты дұрыс саралау – мемлекеттің жаза мәселесін қолдану саласындағы қызметінің дұрыс жүзеге асырылуының алғашқы шарты болып табылады. Қылмысты дұрыс саралау қылмыстың жағдайын, деңгейін, құрылысын, қозғалысын дұрыс анықтауға мүмкіндік береді. Ал, қылмысты дұрыс сараламау нәтижесінде қылмыстық іс-әрекетті жасаған кінәлі адамға жөнсіз жеңіл немесе ауыр жаза қолданылуы мүмкін, қылмысты дұрыс сараламаудың өзі қылмыстық құқықтың алға қойған басты мақсаттарының бірі жасалған іс-әрекеттерге дұрыс, әділ жаза тағайындау қағидасына қайшы келеді. Жасалған қылмыстың статистикалық есебін нақты белгілемейінше, ол құбылыспен тиімді күрес жүргізу мүмкін емес. Сол себепті де қылмыспен тиімді күрес жүргізу үшін оның жағдайын, сандық сапалық көрсеткіштерін жасаған қылмыстардың мәнін, қылмыскердің тұлғасын толық ашу керек. Бұл мәселелерді анықтамай тұрып, қылмыспен күрес жүргізу өзінің оңды нәтижелерін бермейді. Сондықтан, қылмысты дұрыс саралау сот төрелігін әділ жүзеге асырудың кепілі және заңдылық, әділеттілік қағидаларының іске асырылуының басты шарты болып табылады. Құқық қорғау органдары беделінің мәртебесінің биік болуы да істелген іс- әрекетке дұрыс, заңды баға беруіне де тікелей байланысты. Заңға негізделген әділ үкім сот органдарының беделін нығайтады. Қылмысты дұрыс саралау - жеке адамдарды Қазақстан Республикасы Конституциясында, басқа да заңдарда көрсетілген құқықтарын қорғаудың кепілі болып табылады. Қылмысты дұрыс сараламаудың сотталған адамға тигізетін зардабы да зор. Яғни, кінәлінің әрекетін дұрыс сараламау, оны заң қорғайтын мүддесіне келтірілген зор кесел болып табылады. Іс-әрекетті дұрыс сараламау салдарынан адамға заңға негізделмеген жаза тағайындалып қана қоймайды, ол оның тағдырына байланысты көптеген зардаптарға әкеліп соғады. Мысалы, қылмысты дұрыс сараламаған жағдайда, оған көп немесе аз жаза тағайындалуы мүмкін. Қылмысты дұрыс сараламау оған белгіленген түзеу мекемесінің түріне де, сондай-ақ кінәліні мерзімінен бұрын шартты түрде жазадан босату немесе босатпауға да әсер етеді [11]. Сонымен, қылмысты дұрыс саралау қылмыстық құқықтың негізгі қағидаларының жүзеге асырылуының, сақталуының негізгі кепілі болып табылады. Дұрыс саралаудың қажетті және шешімді шарты болып жасалынған қылмыстың белгілерін дәлме – дәл, әлеуметтік – құқықтық талдау жасау болып табылады. Қылмысты саралау, оның нәтижелеріне байланысты: қылмыс жасаған адамды, айыпты ретінде жауаптылыққа тарту туралы қаулыда; айыптау немесе ақтау үкімдерінде; қылмыстық істі қысқарту туралы қаулыда рәсімделеді. Қылмысты саралау алдын ала тергеу органдарымен жүзеге асырылып, аяққы түрде соттың үкімінде көрініс табады. Осы айтылғандарды былай тұжырымдауымызға болады:

1. Құқық қорғау органдарының маңызды іс-әрекеті – қылмысты дұрыс саралауды жүзеге асыру.
2. Заңдылық қағидасының сақталуының бірден-бір кепілі – қылмысты дұрыс саралау.
3. Жазаның түрін, мөлшерін, қылмыстық жауаптылыққа тартуды, одан босатуды, кешірім жасау, соттылықты жоюдың негізгі қылмысты саралау болып табылды;
4. Қылмысты дұрыс саралау - анықталған іс жүргізу салдарынан пайда болатын алдын ала тергеу жүргізу, қылмыстық істердің соттылығын айқындауда маңызды орыналады.
5. Қылмысты дұрыс саралау - жасалынған әрекетке дұрыс, заңды баға беруді білдіреді.
6. Заңды құрметтеу, кінәлілік және әділеттілік қағидасын жүзеге асырудың кепілі – қылмысты дұрыс саралау.
7. Қылмыстылыққа қарсы күрес бағдарламасы, қылмыстан сақтандыру қылмысты дұрыс саралау арқылы жүзеге асырылады.

Белгіленген заңдық бағаның қорытындысы бойынша әрекет қылмыс болып табылмаса, бірақ қылмыс құрамы болса, әрекетті қылмыс деп тану тек ойша және теориялық тұрғыдан каралады. Практикада құқық қабылдау, ғылымдық, педагогикалық жағынан – қылмыскердің заңдық бағасына қарамастан, оның жасаған әрекетін мойындау анықтайды және де қылмысты саралауға алып келеді, өзіндік жағынан ойдың бірлігі және бір жағынан қылмыскердің қылмыс жасағанын көрсетеді, ал екінші жағынан қылмыскердің қылмысты мойындауы қылмысты саралау бойынша қылмыскер болады. Қылмысты саралау – субъективтік категория ретінде қылмысты саралаудың субъектісінің, яғни құқықтық баға беретін адамның санасындағы бейнелену, екіншіден, қылмыс құрамының белгілері және ол қылмыстық заңда көрсетілген, үшіншіден екеуінің де дәлме-дәлдігі. Бұл жағынан қарастырғанда қылмысты саралау дұрыс болуы үшін, қылмысты саралау қылмыстық заңнан және ҚР ҚК ғылыми теориялық жағынан және бір жағынан жасалған әрекеттен көрініс табуы керек, ал екінші жағынан – қылмыстық заңда көрсетілген нормалардың дәлме-дәлдігі және сәйкес келмеуі, сонымен қатар логикалық заңның дұрыс қолданылуын қадағалау арқылы соңғысын қылмыс құрамымен сәйкестендіру. Қылмысты тез, жедел түрде саралау қылмысты саралауды жүзеге асыратын субъектінің қылмыстық құқықты терең білуіне байланысты. Екіншіден, қылмысты саралаудың бірі – жасаған әрекеттің белгілері болып табылады. Оған жасаған әрекеттің қандай іске асырылғаны жатады. Сондықтан да «жасалған әрекеттің белгілері», «жасаған әрекеттің фактілік белгілері» деген сөз тіркестері ұқсас болғандықтан, синоним болады. Тергеу және сот практикасында айтылған белгілер қылмыстық істерді көрініс табады. Сондай-ақ, олар: оқуда – қылмыстық құқық мазмұнындағы есептер, әдебиеттерде – жасалған қылмыстық әректті суреттеу де авторлардың фактілік немесе ойдан шығарылған оқиғаларында; өнерде- спектакль сахналарында, экрандарда, кинофильм сюжеттерінде қылмыстың іс әрекетін көрсетеді және т.б.[12]. Дәлірек айтқанда жасалған әректтен қылмыстық істерде ғана емес, сондай-ақ басқа да жерлерде көрінуі, біріншіден, шын өмірдің жағдайларына байланысты жері, уақыты және де басқа жағдайларға байланысты нақты көрінеді, екіншіден, басқа да фактілік міндеттерінен оқшаулану, әрекеттің бастан аяғына дейін орындалуы; үшіншіден – куәгерлердің айғақтары, жәбірленушілері, күдіктілер, айыпталушылар, эксперттердің қорытындылары, заттай дәлелдемелер, тергеу және сот құжаттары мен хаттамалары арқылы қылмысты саралау субъектісі соңына келеді. Сондықтан да жасалған әрекет қылмыстық істерде тез көрініс таппайды. Оны дұрыс саралау үшін басқа да фактілерге сүйене отырып, іс-әрекеттің әр бөліктеріне ой салып, оның жасалған жағдайларына, құрамына, мазмұнына мән бере отырып саралау керек. Үшіншіден, қылмысты саралаудың бірі – қылмыстық заңда көрініс тапқан қылмыс құрамы. Бұл жерде «қылмыстық құқық нормасымен қарастырылған, қылмыс құрамының белгілері» қылмысты саралаудың бөлігі болып табылады. Қылмыстық құқық нормасында қылмысты саралау белгілері толығымен айқындалмаған. Өйткені қылмысты саралау туралы тек қана қылмыстық құқық нормасында ғана емес, сондай-ақ ҚК-тің Ерекше бөлімінде де жазылған. Қылмыстық іс-жүргізу заңдары, әсіресе, күдіктіге шығарылған қаулы, қорытынды шешімімен, сот үкімі және қылмыскердің жасаған іс-әрекетін мойындауы заңның қорытынды құжаттарында қылмыс құрамы болады. Қылмысты саралау бір жағынан іс-жүргізі, екінші жағынан – қорытындыны көрсетеді. Іс-жүргізу ретінде, біріншіден, жасалған қылмыстың фактілік белгілері, екіншіден, қылмыстық-құқық нормалары, әсіресе, ҚР ҚК Ерекше бөліміндегі баптардың диспозициясы бланкеттік диспозиция болып, өзге де заңдар мен нормативтік құқықтық актілерге сілтеме жасауы, соның ішінде нақты қылмыс құрамының белгілеріне сілтеме жасауы мүмкін. Бұл іс-жүргізу теориялық тұрғыда ғана көрсетілген құрамдарға бөлінеді. Шындығында қылмысты саралау субъектісі бөлінген құрамдармен өте тығыз байланыста болғандықтан, бүкіл іс-жүргізу тиімді өтеді. Қылмысты саралаудың қорытындысының түсінігі – ол жасалған әрекеттің фактілік белгілері мен қылмыс құрамының белгілерімен байланысы ол қылмыстық заңмен Ерекше бөлімі бланкеттік диспозициялық баптардан тұратындықтан, өзге де заңдар мен нормативтік құқықтық актілерге сілтеме жасайды және соңында заңдық қорытынды жүзеге асырылады.

Сонымен, қылмысты саралауды екі түрге бөлеміз: ресми және емес. Заң әдебиеттерінде «ресми саралау – мемлекеттің атынан арнайы өкілеттік берілген тергеу органдарының қызметкерлері, тергеушілер, прокурорлар, соттар нақтылы қылмыстық іс бойынша жүзеге асатын қылмыстық құқықты саралау болып табылады. Ресми емес саралау – қылмыстық іс-әрекеттер жеке адамдармен: ғылым қызметкерлері, оқулықтардың, оқу құралдарының, журналдағы мақалалардың, ғылыми кітаптардың авторлары тиісті құқықтық баға беруді айтамыз. Қылмысты саралауға берілген анықтамаларға сүйене отырып, екі түрлі қорытынды шығаруға болады. Бірінші қорытындыға байланысты қылмысты саралауға байланысты анықтамалар ресми саралау болып келеді.

Екінші анықтамаға байланысты қылмысты саралаудың анықтамасын екі түрде қараймыз:

- 1) нақты қылмыстық іс бойынша;
- 2) арнайы жеті өкілеттігі бар мемлекеттік қызметкерлер.

Қылмысты саралауды кеңінен қарастыруымыз үшін, оның белгілерін және құжаттардың белгіленуі, қылмыстық іс жүргізу заңдарын қарастыру: қылмыстық істің қозғалуы, күдікті ретінде жауапқа тарту, күдіктіге шығарылған қорытындылары, сот шешімі т.б. Қарастырылып кеткен үш қылмысты саралау белгілерінен басқа, барлығы ресми емес қылмысты саралауға жатады. Алайда, қылмысты ресми емес саралау нақты екі түрде болады. Біріншісіне қылмысты ресми емес саралау бөлігі жатады, оған әрекетке заңдық баға берумен арнайы мемлекет қызметкерлеріне: ғылым қызметкерлері, оқулықтардың, оқу құралдарының, журналдағы мақалалардың, ғылыми кітаптардың авторларының қылмыстық істерге байланысты еңбектері. Мұндай қылмыстық әрекетті саралаудың ешқандай белгілері қылмысты ресми саралауға жатпайды. Екіншісіне, қылмысты ресми емес саралау бір жағынан қылмысты іс жүргізу қызметкерлері – қорғаушылар, күдікті, айыпталушы, жәбірленуші, талапкер, жауапкер жатады [13].

Қылмысты ресми саралауда өтініштің белгілері екі түрде:

- 1) нақты бір қылмыстық іске өтініш беру;
- 2) қылмыстық іс-жүргізу заңдарына сәйкес нақты құжаттарға тіркеледі.

Мұндай өтініштерде қылмысты ресми саралауда оның субъектісі болып, мемлекеттік қызметкерлерден басқа тұлғалар жатады. Қазақстан Республикасының Жоғары соттарының шешіміне сәйкес қылмысты ресми саралау екі түрде жүзеге асырылады; 1) қылмысты саралауды жүзеге асыру өкілетті тұлғаларға, яғни соттарға; 2) құжаттарда көрсетілген заңдармен бекітіледі. Қылмысты саралауда қылмысты ресми саралау ол тек қана нақты қылмыстық істе ғана емес, күрделі қылмыстық істерде де орын алады. Мұндай жағдайларда «қылмыстарды саралау», «қылмысты саралау» сөз тіркесінде «қылмыс» сөзі жекеше емес, көпше түрде қолданылады. Сонымен, қылмысты саралау мәселесі – қылмыстық құқықтағы ең күрделі, тергеу және сотта іс қарау тәжірибесіндегі ең маңызды тақырыптардың бірі болып табылады. Қылмысты саралау мәселесіне Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының мәжілісінің көптеген қаулылары арналған. Жоғарғы Сот мәжілісінің қаулыларында соттарды заң талабы дәлме-дәл сөзсіз орындай отырып, жасалған іс-әрекетке заң нормаларының талабына сай баға беріп, кінәлінің іс-әрекетінде қылмыс құрамының белгілері бар ма, жоқ па, осы жағына ерекше мән беріп, заңдылық қағидамен ешуақытта да ауытқушылықа жол берілмеуі керек деп ескертті [14]. Осыған байланысты келесі мысалды келтіруімізге болады. А. мал бағып жүріп, қолдан жасалған пышақ тауып алған. Пышақты суық қару екенін біле тұра заңсыз алып, сақтаған. Түнгі сағат 01 шамасында қонақтарын шығарып салып, келе жатқан А. жәбірленуші Р. жолда кездестірген, бірақ танымағансып тезірек үйіне кете берген. Артынан қуып жеткен Р. бұрынғы бас араздықтардың салдарынан жанжал, төбелес шығарған. Осы төбелестің нәтижесінде А. кісі өлтіру – яғни құқыққа қарсы басқа адамға қасақанана қаза келтіру мақсатымен, жоғарыда аталған суық қарумен Р. оны бір рет пышақтап дене жарақатын салған. Осы пышақтан салынған дене жарақаттарының салдарынан Р. оқиға болған жерде қаза тапқан. А. жәбірленуші Р. өлтіргендігін тез арада мойындап, ол оны өзін қорғау кезінде болғанын айтады, сонымен қатар суық қару, пышақты

алып жүргендігін мойындайды. Араздықтары анықтала келе, Р. кінәлі А. осы оқиғаға дейін ұрып, соққыға жыққандығы расталады. Р. куәлардың берген жауабына қарай, өте бұзық ауылдың «атаманы», - деген атқа ие болған. Аталмыш іс-әрекет Қазақстан Республикасы Қ.К. 99-бабының 1-бөлігінен 102-бабына ауыстырылып дұрыс сараланды. Демек, қылмысты саралауда, іс-әрекеттің қылмыс құрамының тиісті баптарынемесе оны бөліктеріне, тармақтарына сай келетіндігін дәлме-дәл көрсету қажет. Белгілі бір іс әрекетті қылмыс деп табуда, жауапкершілікке тартуда, жаза тағайындауда, оны өтеуде, жауапкершілік пен жазадан босатуда тағы басқа мәселелерді шешуде қылмысты саралаудың маңызы ерекше. Қылмыстық құқықтың заңдылық 8 қағидасының талабына орай, «арнайы заңда көрсетілмейінше қылмыс та, жаза да жоқ» деген тұжырымға негізделіп, қылмысты саралау қылмысты тергеу кезінде дұрыс ашу, кінәліні әшкерлеп, әділеттілікті қалпына келтірудің тиімділігін арттырады. Сонымен қатар, бұл қылмыспен күрестегі негізгі профилактикалық қызметті жүзеге асырушы бірден – бір қызмет түрі болып табылады. Сонымен, қылмысты саралау - заңдылық және саяси мағынада маңызды рөл атқарады, әділсоттылыққа ғана сәйкес жүзеге асырады, заңды қатаң сақтауды талап ету мақсатында нақты көрсетіледі. Қылмысты саралау барысында қателіктердің жіберілмеуі көптеген жағдайларға тікелей байланысты: заң мәтінінің жетілдірілген және кемшіліксіз болуы; заңның ұқсастық бойынша қолданылуына тиымның болуы; іс бойынша жинақталған дәлелдемелердің толық болуы; заңгерлердің құқықтық санасының деңгейі; қоғамдағы орын алып отырған құқықтық мәдениеттің болуы; заңдылық режимінің қалыптасуы және т.б.[15].

Статистикалық мәліметтерге сүйенетін болсақ, әрине сараланған қылмыстарға қатысты нақты ақпарат болмаса да, қылмыс санына байланысты, оның ішінде тіркелгені және қаншадан қаншаға сандық өзгерісі туралы бірқатар мәліметтер бар. Қазақстан статистика агенттігінің мәліметтері бойынша, 2015 жылдың қаңтар-шілде айларында қылмыс жасаушылардың саны өскен. Осы уақыт ішінде республикада 97 692 қылмыс тіркелген. Яғни өткен жылдың осы кезімен салыстырғанда 19 550 қылмыс артық тіркелген (25 пайызға көп). Қылмыс жасаудан келген материалдық шығын - 158 516,3 миллион теңге. Оның 61,6 пайызы экономикалық саланың үлесіне тисе, 25,3 пайызы жеке меншік мүлікке қатысты жасалған. Елдің құқық қорғау орындары 47 620 заң бұзушылықты анықтаған. Бұл өткен жылғымен салыстырғанда 2,5 пайызға аз. 30 227 адам қылмыстық жауапкершілікке тартылған (өткен жылғы көрсеткіштен 8,8 пайызға аз). Қылмыстың 91,2 пайызын жасаған – бірінші рет мұндай іске барған адамдар. Қайтара қылмыс жасағандардың үлесі 8,8 пайызды құрайды. Ал қылмыстың 78,6 пайызын жұмыссыздар жасаған. Сарапшылардың айтуынша, елдің әлеуметтік, экономикалық және демографиялық дамуы қылмысты өздігінен азайта алмайды. Әлеуметтік жағдайы төмен, қатаң режимді елдерде де қылмыс деңгейі төмен болады екен. Мысалы, Түркіменстан 1990 жылдың басында атақты қылмыстық топтардың көзін жойды [16].

Құқық қолдану тәжірибесі саралаудың осал тұстарын бірінші болып табады, әдеттегі қателіктер мен кемшіліктерді тізіп, заңшығарушыға дер кезінде жеткізуге талпыныс жасайды. Саралаудың жалпы технологиясымен ережелерін өңдеу үшін тәжірибе қызметкерлеріне отандық ғылымкөмек көрсетеді. Егер адамның іс-әрекетінде бірнеше қылмыстың құрамы болса, онда оның іс-әрекеті қылмыстық заңның бірнеше баптары немесе баптардың бірнеше бөліктері, тармақтары бойынша сараланады. Қандай түрде болса да қылмысты дұрыс сараламау ол заңдылықты бұзуға, қылмысқа қарсы күрес жүргізетін органдардың беделіне нұқсан келтірумен байланысты болады. Мұндай құбылысқа жол бермеу үшін қылмыстық заңды дұрыс қолданып, істің мән-жайын терең зерттеу, істелген іс-әрекетті дұрыс саралау қажет, сондай-ақ қылмысты қылмыстық теріс қылықтан немесе ұқсас қылмыстардан ажырататын белгілерді айқындау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әпенев С.М. Қылмысты квалификациялаудың ғылыми негіздері. Оқулық. Алматы: - «Заң әдебиеті», 2006. – 332 б.

2. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық: Оқулық. Жалпы бөлік. – Алматы: Жеті жарғы, 2015– 384 бет.
3. Әпенев С.М. Қылмысты квалификациялаудың ғылыми негіздері. Оқулық. Алматы: - «Заң әдебиеті», 2006. – 332 б.
4. Сергеевский В., Рахметов С. Квалификация преступлений – Алматы: Өркениет, 1999 – 106 с.
5. Куринов В.А. Научные основы квалификация преступлений М., МГУ, 1976, - 185с.
6. Кудрявцев В.Н. Теоретические основы квалификация преступлений М., «Юрид. Лит.», 1972 – 330с.
7. Уголовное право. Особенная часть: Учебник / Под ред. д.ю.н. проф. Н.И.Ветрова и д.ю.н. проф. Ю.И. Ляпунова – М.: Новый Юрист, 1998 – 768 с.
8. Ағыбаев А.Н. Қылмыстық құқық. Оқулық. Ерекше бөлік – Алматы: Жеті жарғы, 2015 – 608 бет.
9. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений-2-е изд., перераб. и допол.- М., «Юрист», 2001.-304 б.
10. Алауханов Е. О., Үмбетәлиев. С., Рахметов. С. Қылмыс құрамы. Практикалық - оқу құралы. – Алматы : Өркениет, 2000. – С.20–30.
11. Ветров Н.И. Уголовное право. Общая и Особенная части: Учебное пособие. 2-е изд., перераб и доп. – М.: Книжный мир, 2000 – 224 с.
12. Яблоков Н.П. Расследование организованной преступной деятельности М.: Юрист, 2002 – 172 с.
13. Дулатбеков Н.О., Сыздық Б.К., Биебаева А.Ә. Қылмыстық заңнаманы мәтіндік сараптау тәжірибесі. Оқу құралы / Жауапты редактор з.ғ.к., профессор Б.К.Сыхдық. – Қарағанды: «Болашақ-Баспа» РББ, 2008. – 184 б.
14. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 11 мамырдағы №1, 2, 3, 4 нормативтік қаулыларының түсіндірмелері
15. Смирнова Н.Н. Уголовное право: Учеб, - СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. – 675 с.
16. Новости Казахстана “Интернет портал Нур”, 2009-2017, e-mail: info@corp.nur.kz

УДК 343.57

ЛЕГАЛИЗАЦИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ НАРКОТИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ КАК СПОСОБ РЕШЕНИЯ МНОГИХ ПРОБЛЕМ

Исаков Семен Сергеевич

Алтайский государственный университет, бакалавр, 1 курс

Наркотические вещества появились очень давно, а именно у цивилизации шумеров, в раскопках тех времен были первые упоминания о приготовлении и употреблении опиума. Люди принимали их в разных целях: для утоления боли, изменения сознания, а также в религиозных обрядах. До середины 20 века потребление наркотиков ничем не ограничивалось.

Споры на тему легализации наркотиков идут долгое время. В начале XXI века во многих странах мира проявилась тенденция к ослаблению запретов и на потребление, и на производство лёгких наркотиков.

Мы считаем, что наркотические вещества нужно декриминализировать, т.е. сделать их потребление в лечебных, а также в рекреационных целях легальным, а также и производство. Результатом может стать больше количество решений многих проблем.

Приведем краткий перечень решаемых, на наш взгляд, проблем.

Наркокриминал является исключительно продуктом запрета наркотиков. Люди, которые употребляют наркотические вещества, не остановятся перед законом. "Ежегодный оборот наркотических средств в России составляет около 10-15 миллиардов долларов"-